

ORTADOĞU'DA GÜÇ KAYBEDEN DEMOKRASİ KARŞITI BLOK

“

Petrolü olmayan ve Batı güdümlü başarısız yönetimlerin çoğu, Tunus'ta başlayan isyanlar (Arap Baharı) sonucu devrilmiştir. Dolayısıyla Arap demokrasileriyle onların bağımsızlığı arasında açık bir bağlantı vardır. Halkın desteklediği ve meşruiyeti güçlü yönetimler dışardan gelen olumsuz baskılara ve yaptırım tehditlerine karşı çok daha dirençlidir.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Yaklaşık yüz yıl önce Osmanlı'dan koparılan Arap Dünyası, ciddi şekilde parçalanarak sömürüye maruz bırakılmıştır. Son Osmanlı parlamentosunun ilan ettiği Misak-ı Milli ise bu işgale razı olmayarak Arap toplumlarının kendi kaderlerine karar vermesini istemiştir. Çünkü Osmanlı yönetimi, bağımsızlığını kazandığında ikinci adım olarak Arap ülkelerinin onunla tekrar birleşebileceğine inanıyordu. Ancak aradan geçen yüz yıllık sürede Arap toplumları henüz birinci aşamayı tamamlayamamıştır. Çünkü Arap dünyası ne birleşebildi ne sömürge etkisini yok edilebildi ve

ne de demokratik refah toplumu kurabildiler.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Arap toplumları resmi bağımsızlığını zor da olsa kazanmışlardır. Ancak Batı'nın siyasi, ekonomik ve kültürel hegemonyası söz konusu ülkeler üzerinde devam etmiştir. Batılı ülkeler, petrol bölgelerinde krallık/emirlik ve diğer bölgelerde diktatörlük temelli Cumhuriyet rejimi üzerinden söz konusu ülkeleri kendine bağımlı tutmayı başarmışlardır. Mısır haricindeki ülkeler siyasi, askeri ve ekonomik anlamda yeteri kadar güçlü olmadığı için bu ülkelere nüfuz etmek pek zor olmamaktaydı. Batılı güçler, özellikle doğal kaynaklar açısından zengin ülkeleri, mikro devletler halinde tutarak daha rahat biçimde kontrol etmeyi amaçlamaktaydı.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Nascılık ve Baasçılık anlayışıyla başa gelen Arap milliyetçisi rejimler de ekonomik-siyasi kalkınma çerçevesinde başarılı olamadılar. Niyetleri Arapları yeniden birleştirmek olsa bile, demokrasiye dayanmadıkları için güçlenemediler ve sonunda başarısız oldular. Cemal Abdülnasır'ın 1967'de İsrail'e yenilgisinden sonra Arap milliyetçiliği de politik anlamındaki önemini yitirmiştir. Enver Sedat, Mısır'ın Nasır döneminde izlediği bağımsız dış politika yerine Batı bloğu temelli dış politika yönelimi

benimsemiştir. Bu süreç boyunca Arap ülkelerinde demokrasi, şeffaflık, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü temelinde devlet yapıları kurulamadığı için bu rejimler, toplumlarına kalkınma ve refah da getiremediler.

Demokrasi olmayınca halk desteği zayıf olan rejimler, doğal olarak dışa bağımlı olmakta ve onların desteği ile ayakta kalabilmektedir. Bunların en bariz örneği Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek yönetiminin izlediği dış siyasette görülebilir. Mübarek, ABD ile ilişkileri olumlu tutmak amacı ile, Batı'nın ve özellikle ABD'nin bölgedeki tartışmasız müttefiki olan İsrail'e piyasanın onda bir fiyatına Mısır'ın doğal gazını satmış, daha sonra da bu doğalgazı yine piyasa fiyatının çok üzerinde geri satın almıştır. Buradan ülkesi milyarlarca dolar zarar etmesine ve Mısır halkının çıkarlarının aleyhine bir ticaret ilişkisi olmasına rağmen dış destek ihtiyacı duyan Mübarek yönetimi bu durumu devam ettirmiştir. Bugün İsrail, Doğu Akdeniz'den çıkardığı gazı Mısır'a normal piyasa fiyatından vermektedir. Körfez ülkelerinin özellikle ABD'ye güvenlik ve ekonomik bağımlılığı Mısır'a kıyasla çok daha fazladır ancak nüfus olarak küçük ve kaynak olarak zengin olan bu ülkeler halk tarafından yönelebilecek olası büyük tepkileri yatıştıramabilmektedirler. Bu genel duru-

mun istisnası Şii-Sünni mezhep mücadelesinin derin yaşandığı Bahreyn ve kısmen Suudi Arabistan'dır.

Ortadoğu'da darbe yönetimlerini destekleyen statükocu kampın başını Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan çekmektedir. Darbe yönetimlerinin iktidarda kalması ve otoriter yönetimlere itiraz etmeme bağlamında İran'ı da bu kampa dahil etmek mümkündür çünkü Bahreyn haricinde İran, Suriye ve Yemen'de olası demokratikleşme sürecinden memnuniyet duymamış ve Mısır'da Sisi darbesine yeterince karşı çıkmamıştır.

Petrolü olmayan ve Batı güdümlü başarısız yönetimlerin çoğu, Tunus'ta başlayan isyanlar (Arap Baharı) sonucu devrilmiştir. Dolayısıyla Arap demokrasileriyle onların bağımsızlığı arasında açık bir bağlantı vardır. Halkın desteklediği ve meşruiyeti güçlü yönetimler dışarıdan gelen olumsuz baskılara ve yaptırım tehditlerine karşı çok daha dirençlidir. Arap Baharı Tunus'ta başlamış, benzer sorunları yaygın şekilde yaşayan diğer ülkelere hızla yayılmış ve bölge statükosunu değiştirecek noktaya ulaşmıştır. Bölge toplumlarının güçlendirip

bağımsız hale getirecek demokratikleşme sürecini baltalamak için ülke içindeki statüko güçleri, bölgesel ve uluslararası güçler iş birliği yaparak Arap Baharı'nın olumlu etkilerini engellemek için mevcut tüm araçları çekinmeden kullanmışlardır.

Arap Baharı'nın en kilit ülkelerinden Mısır'da demokratikleşme ve bağımsızlaşma süreci darbelerle sekteye uğratılmış, bölgede bu yönde çıkması muhtemel diğer gelişmelerde engellenmek istenmiştir. Libya'da General Halife Hafter ve Yemen'de Husiler çeşitli siyasi, askeri ve sosyal çalkantılara yol açarak ülkelerinin demokratikleşme ve tam bağımsız olma arzularını engellemiştir. Suriye'de Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), meşru ve demokrasi talep eden Suriye muhalefetini içerden çökertmeye çalışarak ve Irak'ı da istikrarsızlaştırarak bölgedeki demokratikleşme ve güçlü rejimler oluşturma sürecini akamate uğratmışlardır.

İŞİD ile mücadele bahanesiyle İran ve Rusya'nın desteğini alan Beşar Esed rejimi yok olan siyasi meşruiyetini tekrar elde etme fırsatı yakalarken yine İŞİD bahanesiyle ABD terörist örgüt PKK ve onun Suriye'deki uzantısı PYD'yi silahlandırıp Suriye'nin en önemli topraklarının başka bir terör örgütünün işgali altına düşmesine yol açmıştır.

Ortadoğu'da darbe yönetimlerini destekleyen statükocu kampın başını Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan çekmektedir. Darbe yönetimlerinin iktidarda kalması ve otoriter yönetimlere itiraz etmeme bağlamında İran'ı da bu kampa dahil etmek mümkündür. Çünkü Bahreyn haricinde İran, Suriye ve Yemen'de olası demokratikleşme sürecinden memnuniyet duymamış ve Mısır'da Sisi darbesine yeterince karşı çıkmamıştır. Yemen'de BAE ve Suudi Arabistan, İran destekli Husi darbesine karşı savaşırken seçilmiş meşru hükümeti desteklemek yerine ülkede başka bir darbe peşinde koşmuşlardır. 2013'ten 2016'ya kadar bölgedeki gelişmeler darbe yönetimlerini destekleyen ülkelerin istediği yönde ilerlerken bugün gelinen noktada, bu kampın başarısız olmaya başladığı yönünde ciddi işaretler ortaya çıkmıştır.

Mısır darbesinin olumsuz etkilerine rağmen Türkiye demokrasinin 15 Temmuz direnci bölge açısından dönüm noktası olmuştur. Tahrir Meydanı'nda darbeye meşruiyet kazandıran gösterilerin, Gezi protestolarıyla aynı zamana denk gelmesi tesadüf değildir. Mısır darbeye yenik düşse de Türkiye, hem Gezi protestolarını ve hem 17-25 Aralık

yargı darbesi sürecini güçlü kurumsal mekanizmaları ve demokratik olgunluğu vasıtası ile atlatmayı başarmıştır. Fethullahçı Terörist Örgütü (FETÖ) merkezli darbe teşebbüsünün destansı bir halk direnişi ve güçlü liderlik ile atlatılması, dışarıda darbenin başarılı olma ihtimaline politikalarını ayarlayanlar için sürpriz olmuştur. Körfez ülkelerinin 15 Temmuz'a desteği dolaylı olsa bile bu darbe girişiminin arkasında bölgedeki statükoyu korumak isteyen küresel yapılar ve onların uzantıları olduğu sıır değildir.

Türkiye'de 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin engellenmesi Ortadoğu için kritik sonuçlar doğurmuştur. Bunların başında Ortadoğu'da darbe yönetimlerinin işbaşına gelmesini isteyen statükocu kampın özellikle İsrail ve Amerika'daki bazı radikal gruplar tarafından desteklendiği bilinmektedir. Bu lobilerin desteği ile bu kamp Yemen ve Sudan'da bazı bölünmeleri onaylamış gözükmektedirler. Aynı şekilde benzer aktörler Kuzey Irak bağımsızlık referandumuna destek vererek Irak'ı parçalamak istemişlerdir. Suriye'nin kuzey bölgesinin ABD tarafından PKK-PYD ile kontrol edildiğini düşünen ve dolayısı ile Türkiye olmasa da Kuzey Irak'taki petrolün Suriye'nin kuzeyinden dünya piyasalarına aktarabileceğine inanan Mesud Barzani yönetimi referanduma gitmiştir. Bu proje Türkiye, İran ve Bağdat hükümetlerinin ortak tavrıyla engellenmiştir. Bugün de Türkiye'nin kararlı politikaları ve düzenlediği Fırat Kalkanı, Afrin operasyonları ve Fırat'ın doğusunda ABD ile iş birliği halinde yaptığı girişimler, Kuzey Suriye'de PKK merkezli oto-

nom yapı oluşturma projesine engel olmuştur.

Benzer şekilde darbe süreçlerine destek veren bloğun önemli ülkeleri BAE, Suudi Arabistan, Bahreyn ve Mısır'ın 2017 Haziran ayında başlattığı Katar ambargosu da büyük oranda başarısız olmuştur. Körfez'in hacmi küçük ama doğal gazın getirdiği zenginlik ve medya gücüyle etkili ülkesi, diğer bölge krallıklarının/emirliklerinin aksine Arap Baharı süreci ile birlikte gelen demokratikleşme sürecini engellemiş ve hatta Türkiye ile birlikte bu süreci desteklemiştir. El-Cezire başta olmak üzere medya kanallarıyla ve demokratik Arap aydın ve akademisyenlere ve de muhaliflere alan sağlayarak darbeyi destekleyen ülkelerin muhalif yandaki girişimlerini önemli oranda engellemiştir. Bu gelişmelere üzerine BAE ve Suudi Arabistan öncülüğündeki ülkeler 2017 yılında darbe süreçlerine itiraz eden Katar'a hukuksuz ve adil olmayan kuşatma sürecini başlatmıştır. Ancak bu süreçte çok boyutlu diplomasi izleyen ve uluslararası hukuk mekanizmalarını etkin işleten Katar yönetiminin, Türkiye'nin diplomatik, askeri, iktisadi ve lojistik desteğinin önemli katkısı ile söz konusu kuşatma sürecinin olumsuz etkilerini hafiflettiğini söyleyebiliriz. Körfez, temel tehdit olarak tanımlanan İran'a karşı Körfez'in birlikte hareket ettiği algısını zayıflatan bu ambargo süreci Suudi Arabistan'ın da bölgesel imajına zarar vermiştir.

Darbeci rejimleri destekleyen bloğun öncü ülkelerinden BAE ve özellikle Abu Dabi Yönetimi ile bu politikaları destekleyen Suudi Veliaht Prens Muhammed bin Sel-

man (MBS), ABD Başkanı Donald Trump'ın iktidara gelmesiyle bölgede istedikleri politikaları gerçekleştirebileceklerini düşünmelerine rağmen süreç aksi yönde ilerlemiştir. İddia edildiğine göre Suudi Arabistan'da iktidarda kalmak isteyen MBS, bu yönde uluslararası destek alabilmek amacı ile ABD Başkan'ı Trump'a ve damadı ve aynı zamanda danışmanı Jared Kushner'e büyük tavizler vermeyi kabul etmiştir. Bunların başında ABD'ye yapılan ve yapılması muhtemel milyarlarca değer tutarındaki silah alımı vardır. Ayrıca, Körfez ülkelerinin İsrail ile normalleşme sürecini ve çoğunlukla İsrail'in taleplerini meşrulaştıran ve gerçekleştirmeyi amaçlayan "Yüzyılın Anlaşması" (deal of century) desteklemeyi kabul etmişlerdir. Ancak gelen son durumda Trump, İsrail'in isteklerini gerçekleştirse de ortaya çıkan uluslararası tepkiler sonucunda, ne Yüzyılın Anlaşması bugüne kadar tam anlamı ile açıklayabilmiş ne de karşılıklı gizli temaslar olmasına rağmen Körfez ülkeleri ile İsrail arasında açık bir normalleşme süreci başlamıştır. Geçtiğimiz aylarda darbe süreçlerini destekleyen kampın planlarının hem Libya hem de Sudan'da büyük oranda sekteye uğradığı söylenebilir. Libya'da aynı Mısır gibi darbe yaptırmak isteyen bu kamp ve onun küresel destekçileri, Hafter öncülüğünde Libya'nın büyük kısmını kontrol etmelerine rağmen Trablus ve Misrata merkezli demokrasi yanlısı güçleri ve meşru yönetimi devirememişlerdir. Son olarak Fransa'yı da yanlarına alan Hafter güçlerinin bu yıl başlattığı başkent Trablus'u ele geçirme ve meşru yönetimi devirme projesi de başarısız olmuştur. Tür-

kiye'nin de desteklediği Trablus Hükümeti, BM kararları çerçevesinde uzlaşıyla kurulmuş meşru hükümet de bazı bölgeleri Hafter güçlerinden geri almıştır. Tüm Libya'yı ele geçirmede başarısız olan Hafter destekli darbci güçlerin bundan sonraki süreçte ülkeyi doğu-batı olarak bölmeyi amaçlayacağı savunulmaktadır.

Statükocu kamp Sudan'da darbe ile başa gelerek başarısız yönetim sergileyen Ömer el-Beşir'in rejimini devam ettirmesi amacı ile önemli girişimler gerçekleştirse de el-Beşir rejiminin son bulmasına engel olmamışlardır. Sudan halkının gösterdiği demokratik direnç sonrası başka darbecilerin Sudan'da rejimi tekrar ele almasına mani olunmuş ve askeri elit demokratik güçlerle iktidarı paylaşmak durumunda kalmışlardır. Devam eden yolsuzluk yargılamasında Sudan'ın devrik lideri el-Beşir Suudi Arabistan'dan rüşvet aldığını da itiraf ederek, bölgede darbe rejimlerini destekleyen söz konusu ülkelerin bölgesel siyasetlerini rüşvet, tehdit ve şantajlarla yürüttüğüne açık bir kanıt göstermiştir. Geline süreçte darbeyi destekleyen ülkelerin girişimlerine rağmen, Sudan'da demokratikleşme sürecinin şu an olumlu yönde devam ettiğini ve bu ülkelerin Yemen'deki gibi Sudan'daki gelişmeleri olumsuz yöne dönüştürmede başarısız olduklarını söyleyebiliriz.

Statükocu kamp özellikle Yemen'de ciddi siyasi-askeri sıkıntı içindedir. Husi darbesiyle mücadele için ülkeye geldiklerini söyledikleri halde buradaki demokratik süreci ve yönetimi de sabote etmişlerdir. Yemen halkına uyguladıkları yiyecek

ambargosu ile BM ve Türkiye'den giden insani yardımları bile engellemeleri sonucu, Yemen'de ciddi insani felaket durumu ortaya çıkmıştır. BAE güçleri ve desteklediği milisler, Yemen halkıyla ve meşru yönetimiyle mücadeleye girerek kritik önemdeki liman ve adaları işgal etmeye kalkmıştır. Bunların en çarpıcısı ise Yemen Başbakanı da oradayken Afrika Boynuzunun ucundaki kritik Sukatra Adası'nın BAE güçleri tarafından işgal edilmeye kalkışılması ve bu güçlerin bölgedeki halkın direnci sonucu adadan atılması olmuştur.

“

Suudi Arabistan, Husi darbesini ve dolayısıyla İran'ı durdurma gerekçesiyle girdiği Yemen'de büyük bir yıkıma yol açmış ve beklediği siyasi ve askeri sonuçları elde edememiştir.

”

Yemen'de Suudi Arabistan'ın durumu bugün daha vahimdir. Suudi Arabistan, Husi darbesini ve dolayısıyla İran'ı durdurma gerekçesiyle girdiği Yemen'de büyük bir yıkıma yol açmış ve beklediği siyasi ve askeri sonuçları elde edememiştir. Ayrıca, Cemal Kaşıkçı cinayeti ile Veliaht Prens MBS'in ve Suudi Arabistan'ın prestiji ciddi şekilde sarsılmış ve Yemen'de yaptıkları daha fazla mercek altına alınmaya başlanmıştır. İran ile ABD gerginliğinden fayda bekleyen Suudi Arabistan ve BAE, burada da kendi politikalarına bekledikleri desteği bulamamıştır. Bilakis İran direkt olarak ABD'yi hedef almak yerine bölgede desteklediği silahlı yerel aktörler ve vekilleri aracılığı

ile ABD'nin bölgedeki müttefikleri Suudi Arabistan ve BAE'yi hedef almıştır. İran'ın desteklediği Yemen'deki en önemli yerel aktörlerden Husiler, Suudi şehirlerini istedikleri an bombalayabilmekte ve Körfez'deki saldırılar BAE ticaretini ve şehirlerinin güvenli olduğuna yönelik algıya zarar vermektedir. Bu gelişmeler ve ABD Başkanı Trump'ın İran'a askeri operasyon düzenleme konusunda yeterince samimi olmadığını anlayan BAE, Yemen'den çekileceğini açıklayarak ve İran ile görüşme sürecini başlatarak Suudi Arabistan'ın daha fazla yalnız kalmasına yol açmıştır.

Ortadoğu'nun Batı tarafından işgalini takiben parçalı, otoriter ve başarısız yönetimler ortaya çıkmıştır. Bu yönetimler bir yandan bölgeyi zayıf bırakmışlar, diğer yandan da ancak dış destekle ayakta kalabilmişlerdir. 2011'de ortaya çıkıveren Arap Baharı, bölgeyi demokratikleştireceği, güçlendireceği ve bağımsız hale getireceği için statükocu güçlerin desteklediği darbeler ve iç çatışmalarla büyük oranda engellenmeye çalışılmıştır. Ancak son üç yılda gerçekleşen özellikle Türkiye'nin de aktif şekilde içinde yer aldığı gelişmeler, statükocu kampın zayıflamasına yol açmıştır. Katar ambargosunun başarısızlığı, İsrail ile normalleşme sürecinin etkili olmaması, Libya ve Sudan'da darbecilerin rejimleri ele geçirememesi ve BAE'nin değişen Yemen-İran politikaları gibi gelişmeler bu kampın bölgesel politikalarının başarısızlığı olarak düşünülmelidir. ■